

Dr. Galgóczi Lászlóné

Magyar nyelv kisiskolásoknak

4

Dr. Galgóczi Lászlóné

Magyar nyelv kisiskolásoknak

4

Kilencedik,
változatlan kiadás

Mozaik Kiadó – Szeged, 2018

Kedves Gyerekek!

Mit nyújt számotokra ez a könyv? Valószínűleg ez a kérdés vetődik fel bennetek, amikor a kezetekbe veszitek.

Sok érdekes tudnivalót tartalmaz a magyar nyelvről, olyanokat, melyekre a negyedik osztályban és azon túl is szükségetek lesz. Megismertet benneteket fontos helyesírási törvényszerűségekkel is.

A szépirodalmi idézetek között sok szép verset olvashattok. Ha kedvetek van, ezeket meg is tanulhatjátok. A többi irodalmi példa is nagyszerű könyvek elolvasását kínálja. Keressétek meg ezeket a könyvtárban!

Egy-egy anyagrész után feladatokat is találtok. Ezeket megoldhatjátok önállóan, párban vagy csoportokban.

A *Magyar nyelvi gyakorló kisiskolásoknak* című munkafüzet kiegészíti a tankönyvet.

A nyelvtan tanulásához a fontosabb szavak, kifejezések magyarázatát a tankönyv végén a kislexikonban találjátok.

Búvárkodhattok azokban a szótárakban, lexikonokban, melyeket a könyv elején mutatunk be. Kérjétek tanítótok vagy a könyvtáros segítségét!

A szerepjátékok, valamint a páros vagy csoportos feladatok végzésekor figyeljetek egymásra, hallgassátok meg társaitok véleményét!

Jó tanulást kíván a szerző!

A tankönyvben az alábbi jelek mutatják, hogymilyen feladatot kell megoldanotok:

Figyeld meg!

Írásbeli feladat.

Gondolkozz, emlékezz!

Az ajánlott könyvben megtalálod.

Játsszátok el!

Szóbeli feladat.

Jegyezd meg!

Hangosan olvass!

Kiss Dénes

Anyanyelv

Anyanyelvből születtem én
emberré az emel
Szívem szavaktól lesz kemény
kő és madár a költemény
ölemben lágyul el

(részlet)

Mit tudsz az anyanyelvedről?

 **Melyik nyelv az anyanyelved? Mit jelent számodra a magyar nyelv?
Hogyan írtak íróink, költőink anyanyelvünkről? Ha kedved van, kutass a könyvtárban!**

Gárdonyi Géza így vallott a nyelvről:

„Minden nemzetnek fő kincse a nyelv. Bármit elveszthet, visszaszerezheti, de ha nyelvét elveszti, Isten se adja vissza többé.”

 Mit jelentenek Gárdonyi szavai? Beszéljete róla!

Ebben a tanévben az olvasmányokban is találoztok majd olyan gondolatokkal, amelyek a magyar nyelv iránti szeretet és megbecsülés jegyében, valamint védelmének ügyében születtek. – Gondoljátok akkor erre a Gárdonyi-idézetre!

 Mit tanultál már a magyar nyelvről? Válaszolj a kérdésekre!

Hogyan közöljük gondolatainkat?

Mikor beszélünk szövegről?

Miből áll a szöveg?

Milyen mondatokat ismersz a beszélő szándéka (a tartalom) szerint?

Miből áll a mondat?

Miből állnak a szavak?

 Az alábbi könyvek segítségedre lehetnek a magyar nyelv helyes használatában és a helyesírásban:

A magyar helyesírás szabályai

Ezt a könyvet már ismered, használtad a harmadik osztályban. Ha nem tudsz egy szót leírni, illetve a helyesírására vonatkozó szabály nem jut eszedbe, itt megtalálod.

A könyv fejezetei: Előszó
Szabályzat
Szótár
Tárgymutató

A *Szótár* részben az ábécé sorrendjében (betűrendben) találozod a szavakat. Mellettük rövidítve a szófajuk is olvasható. Ez mindig segít, ha gondod akad.

Magyar értelmező kéziszótár

A harmadik osztályban megismerhetted a *Képes diákszótárt*. Ha abban nem találsz a szó magyarázatát, akkor ebben a szótárban megkeresheted. A magyar nyelv szavait tartalmazza, jelentésüket magyarázza. Ha nem ismered egy szó jelentését, bármikor fellapozhatod. A szavak betűrendben (ábécérendben) szerepelnek benne.

A szótár fejezetei:

Bevezető

Tájékoztató

Szócikkek (amelyek az egyes szavak jelentését írják le) ábécérendben

Rövidítések és jelek magyarázata

Hogyan használod?

Keresd meg a **nokedli** szót!

Hol találsz meg?

Az **n** betűs szavaknál. A lap felső szélén lévő mutató segít a helyét megtalálni, de jó, ha tudod az ábécérendbe sorolás szabályait!

Mit találtál a szótárban?

nokedli* fn. Galuska. (ném.)

Mit jelent ez? – Nézd meg a jelmagyarázatban!

A **nokedli** kerülendő szó a választékos beszédben, erre utal a *. A **fn.** azt jelenti: főnév; **ném.** (német szóból vettük át). A **nokedli** helyes magyar megfelelője a **galuska**, ennél a szónál kell keresni a jelentését.

Nézd meg és olvasd el a **galuska** címszónál, mit ír róla a szótár!

Ezt a szót mindkét alakban használjuk (nokedli, galuska).

A rokon értelmű szavakat egy másik szótárban keresheted meg:

Magyar szinonimaszótár

(Szinonima: rokon értelmű szó vagy kifejezés.)

Nézzétek meg tanítótokkal a szótárt! Miért szótár ez is? Hogyan találsz meg benne a szavakat? Hogyan épül fel?

Bevezetés

Tájékoztató

Rövidítések és jelek magyarázata

A szócikkek ábécérendben

Szómutató

Hogyan használsz?

Keressétek meg a **nokedli** szót a szómutatóban! Mit találtál?

Nokedli l. galuska. Ez azt jelenti: lásd a galuskánál!

Keressétek meg a **galuska** szót! Olvasd el a rokon értelmű megfelelőit!

(Nyögvenyelő, gánica, dödölle... olvashatod többek között.)

Hallottad-e már ezt a szólást?

Nyeli, mint kacska a nokedlit.

Hol találod meg? Ebben segít ismét egy könyv.

O. Nagy Gábor: Magyar szólások és közmondások

Ismerkedj meg a könyvvel, amely az alábbi módon épül fel:

Bevezető: ismerteti a könyv használatát.

Ezt követik a szólások és a közmondások az ábécérendnek megfelelően.

A szólás dőlt, a közmondás álló betűvel van szedve.

Egy szólás vagy közmondás több változatát is közli a könyv, mert az ország különböző vidékein esetleg másképpen mondják ugyanazt. A változatokat szögletes zárójelben [] adja meg a gyűjtemény.

Mi segít az eligazodásban?

A margón egymás után betűrendben (ábécérendben) következő közös címszó (vezérszó). (Nem a kezdőszónál kell legtöbbször keresned, hanem a jellemző főnévnel. Ez a főnév a vezérszó.)

Hol keressük a mi szólásunkat?

A **kacska** szónál találod meg:

„**Nyeli, mint kacska a nokedlit.** = mohón nyeli, habzsolja az ételt. (biz. tréf.) Vö.: r 64.”

Mit jelentenek a következő rövidítések?

biz.: bizalmas beszédben

tréf.: tréfásan használjuk

Vö.: r 64.: vesd össze (a szólást) az r betű 64. szólásával! = Nyeli, mint réce a nokedlit.
Tehát így is lehet használni. A két szólás jelentése ugyanaz.

A magyar nyelv (anyanyelvünk) kincs a számunkra.

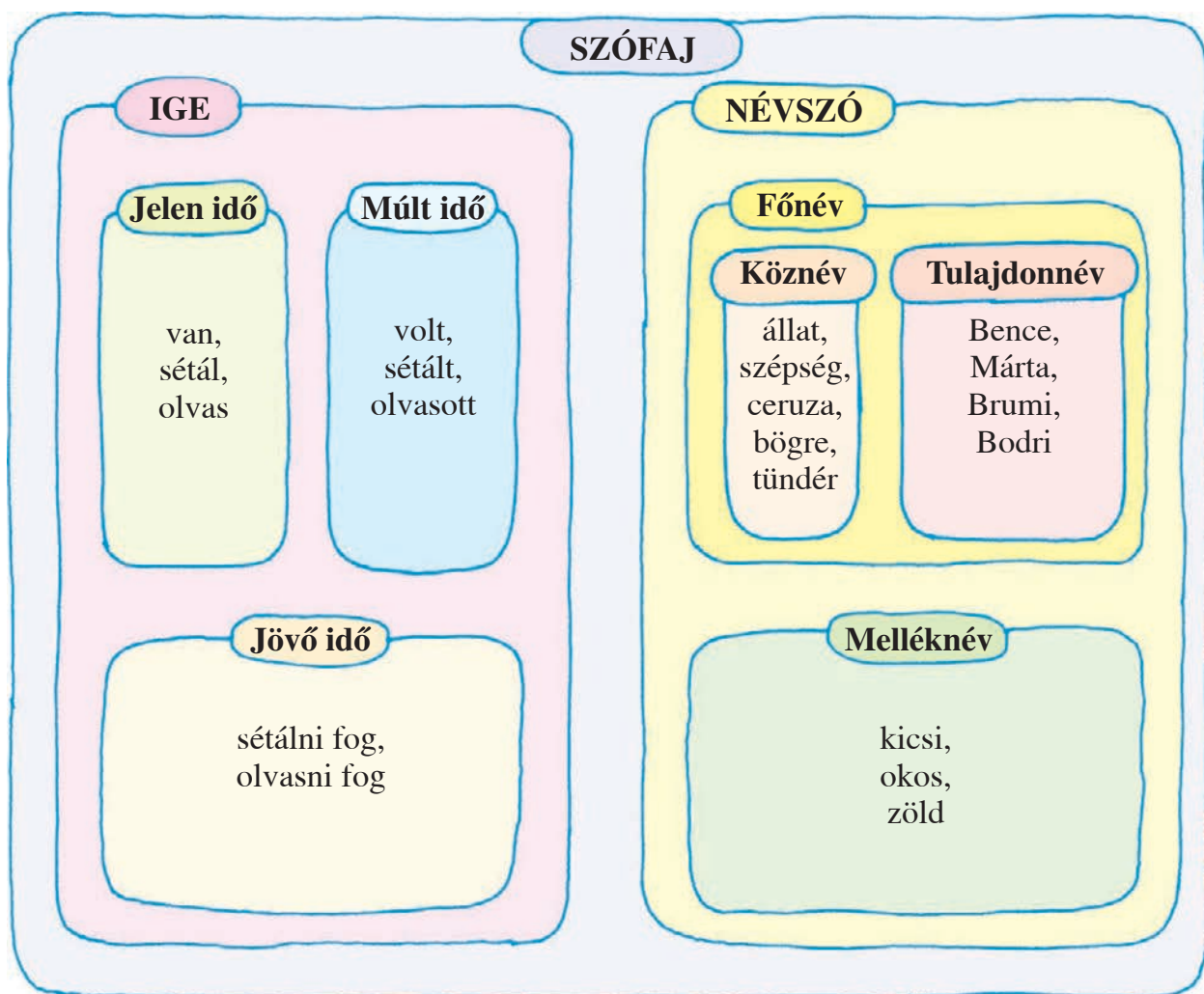
Illik ismernünk szavaink jelentését. Hasznos segítőnk a *Képes diákszótár*, a *Magyar szinonimaszótár* és O. Nagy Gábor *Magyar szólások és közmondások* című könyve. Használhatod a *Magyar értelmező kéziszótárt* is.

A SZÓFAJOK

Ebben a fejezetben a harmadik osztályban tanult szófajokról bővítjük tudásunkat. Megismerkedünk egy új szófajjal: a számnévvvel, valamint bővebben tanulunk a személyes névmásokról, megismerjük a kérdő és a mutató névmásokat.

Hogyan csoportosíthatók a szavak?

A szavakat jelentésük szerint, valamint annak alapján, hogy milyen toldalékot vesznek fel a mondatban, szófajokba soroljuk.

Mit tudsz ezekről a szófajokról? Gondolj a harmadik osztályban tanultakra!

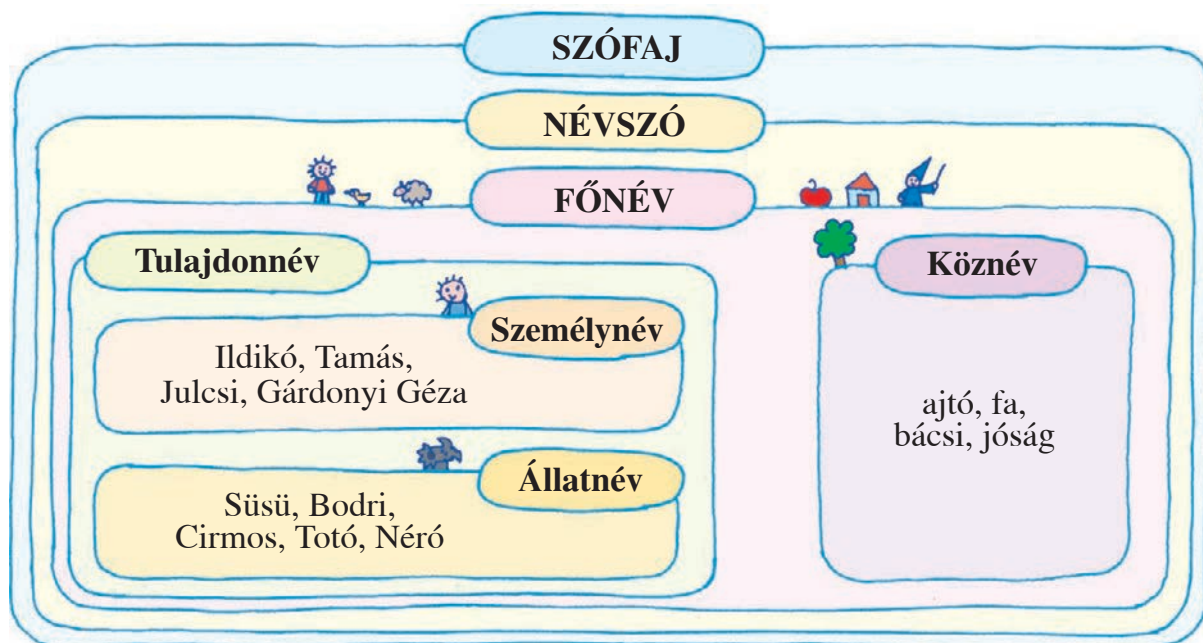
Feladat

1. Válassz ki a halmazokból egy-egy szót, majd írd velük különböző mondatfajtákat!

A főnév

Mit tanultál eddig a főnevekről? Kérdezzétek egymást az ábra alapján!

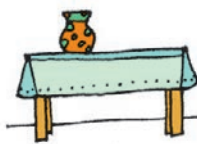
gyermek
lány
Noémi

állat
kutya
Bodri

folyó
erdő
fa

asztal
váza
terítő

boszorkány
gonoszság
banya

Emlékszel?

A **főnév** a névszók csoportjába tartozó szófaj. A valóságban, gondolatban létező (elképzelt) élőlények, élettelen tárgyak, dolgok neve.

Két nagy csoportját különböztetjük meg: köznév és tulajdonnév.

A **köznév** több hasonló élőlény, tárgy stb. közös megnevezése. A közneveket kis kezdőbetűvel írjuk: pl.: lány, macska, bánat. A **tulajdonnév** egyes élőlények, élettelen dolgok más élőlényektől, dologtól megkülönböztető neve. A tulajdonneveket nagybetűvel kezdjük: pl.: Szondi Judit, Cirmi.

Feladatok

1. Válassz ki a fenti rajzok alatt lévő köznevek közül ötöt! Írj velük mondatokat!
2. Párokban írjatok le tíz tulajdonnevet betűrendben!

Az ige

Mit fejez ki az ige?

Olvasd fel a verset
a hangulatának
megfelelően!

Gyíkpalota
Gyíkpalotát ki látott?
száz kapuja van.
Száz kapuján a gyík-király
ki- és besuhan.
Mikor unja termeit,
rétre kimegyen,
korona és palást nélkül
napos kövön pihen.
Ilyenkor, ha birodalmán
idegen megy át,
száz kapuja felé futni
látja a királyt.

(Rákos Sándor)

Mit fejeznek ki a vers kiemelt igéi? Mondd el!

látott, ki- besuhan, unja, kimegyen, pihen, megy, látja

Mit fejez ki az ige? Mondd el a táblázat alapján!

Cselekvés	Történés	Létezés
főz, mosakszik Apu főz.	megsárgul, eltörik A levél megsárgul.	volt, él A hal vízben él.

Jegyezd meg!

Az ige cselekvést, történést, létezést jelentő szó.

Tekintsük át az igeidőket a táblázat alapján!

Jelen idő	Múlt idő	Jövő idő
megyek	mentem	menni fogok
tanulunk	tanultunk	tanulni fogunk
sétálsz	sétáltál	sétálni fogsz
kap	kapott	kapni fog
játszik	játszott	játszani fog
adjátok	adtátok	adni fogjátok
Nincs alaki jelölője. Jele: Ø	Alaki jelölője magánhangzó után: -tt , mássalhangzó után: -t .	Alaki jelölője főnévi igenév + fog (segédige)

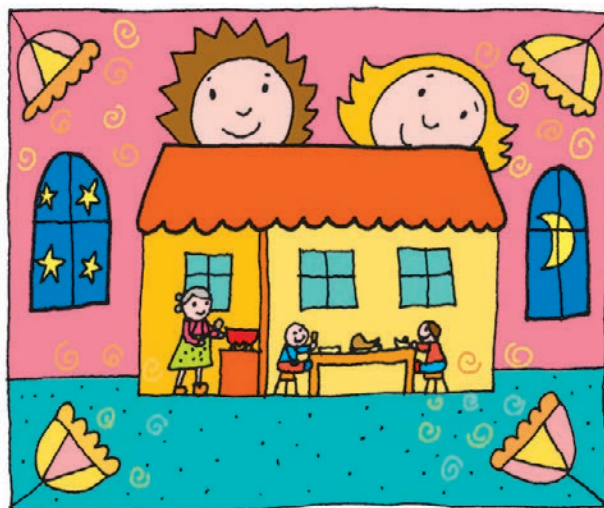

Feladatok

1. a) Írd le a versrészlet igéit! Karikázd be a múlt idejű igék jelét!

*Pénteken láttunk egy pici boltot,
mire beléptünk este volt ott.
A négy sarokban pici lámpa,
ernyőjük rózsaszínű, sárga.
S a kedves, rózsás esti fényben
vacsora főtt pici edényben,
az apró tűzhely rőt parázsra
rásütött egy nagymamára,
amint a tűznél forgolódt –
bizony, itt mindenki mozgolódt!
A kis bútorokon babák ültek,
rágták a finom csirkesültet.*

(Mándy Stefánia: A pici bolt)

- b) A kép alapján írd öt mondatot! Az igék különböző igeidőkben legyenek!

2. Írd mondatokat a következő igékkel!

mondott, hallgat, játszani fogunk, álltunk, mesélni fog

3. Írd le a mondatokat úgy, hogy az igék múlt, majd jövő időben legyenek!

Elviszem Tanisz kutyámat sétálni. A közeli erdőbe megyünk. Elhívom a barátnőmet is. Biztos eljön ő is Maxi vizslájával. De jól szórakozunk!

4. Mit gondolsz, milyen lesz a világ, amikor felnőtt leszel? Írd egy rövid szöveget ezzel kapcsolatban!

A személyes névmás és az igeragozás

Olvasd fel a mondatokat! Beszélgetsetek a témáról!

Ti hogyan osztjátok be a házimunkát?

A családban *mi* előre megbeszéljük a feladatokat.

Ma *én* mosogatok.

A testvérem már idősebb. *Ő* vásárol be.

A szüleim sokáig dolgoznak. *Ők* csak vacsorára érnek haza.

Te szoktál-e segíteni otthon?

Olvasd fel a kiemelt névmásokat!

Ezekkel már a harmadik osztályban találkoztál, amikor az igék ragozásáról tanultatok.

	Egyes szám	Többes szám
Aki beszél:	én (E/1.)	mi (T/1.)
Akihez beszél:	te (E/2.)	ti (T/2.)
Akiről beszél:	ő (E/3.)	ők (T/3.)

Jegyezd meg!

A személyes névmás személyek és dolgok nevét helyettesíti a mondatban.

Pl.: Ma **te** mosogatsz, mert **én** nem érek rá!

Itt vannak az újságok, olvasd el **őket**!

A névmások is kapnak ragot.

Pl.: **őt, őket** (Őt választottam barátomnak.).

De lehet más alakban is. Pl.: **engem, téged, rólad**.

Az igehez igei személyragok járulnak. Melyek ezek?

	Egyes szám		Többes szám
E/1.	tanul ok	T/1.	tanul unk
E/2.	tanul sz	T/2.	tanul tok
E/3.	tanul Ø	T/3.	tanul nak

Hogyan ragozhatjuk az igét múlt időben?

	Egyes szám		Többes szám
E/1.	tanult am	T/1.	tanult unk
E/2.	tanult ál	T/2.	tanult atok
E/3.	tanult Ø	T/3.	tanult ak

Igető + múlt idő jele + igei személyrag. Pl.: tanul | t | á | l.

Figyeld meg, hogyan ragozzuk az igéket jövő időben!

	Egyes szám		Többes szám
E/1.	tanulni fogok	T/1.	tanulni fogunk
E/2.	tanulni fogsz	T/2.	tanulni fogtok
E/3.	tanulni fog \emptyset	T/3.	tanulni fognak

Jövő időben a **fog** segédigét ragozzuk.

Az igék más személyragot is kaphatnak, de erről a felsőbb évfolyamokon fogtok tanulni.

A főneveket gyakran helyettesítjük személyes névmással.

Pl.: Az **apukámat** Gergelynek hívják. **Őt** is úgy becézik, mint engem: Gergő.

Sokszor nem használunk személyes névmást a mondatban, szövegben, mert az igei személyragok kifejezik a cselekvő számát és személyét.

Pl.: A folyóhoz megyünk. Szeretsz olvasni?

↓ ↓
 vagyis: **mi** vagyis: **te**

Feladatok

- Ragozd el a **számol** igét mindegyik időben! Írd le a füzetedbe!
- Használj személyes névmást a főnevek helyett a következő mondatokban! Így írd le!
(Több helyettesítési lehetőség van.)
Árpi nem vitt esernyőt magával. Árpi nagyon megázott, mert esni kezdett az eső.
Ancsi, kérdezni szeretnék valamit. Ancsi, tudod-e, mikor megyünk kirándulni?
- Hol felesleges a személyes névmás? Írd le a mondatokat, ahogyan használnád!
Én veszek egy szelet sütit a boltban.
Mi egy virágos utcában lakunk.
Ti megfigyeltétek a papagájunkat?
Én vagyok a legjobb versmondó.
Szeretitek ti a lakóhelyeteket?
Megetted te már a csokidat?
- Párokban vagy csoportokban dolgozzatok! Figyeljétek meg a képet! Készítsetek a versenyről egy rövid riportot! Használjatok személyes névmásokat is!

TARTALOM

Kedves Gyerekek!	3
Anyanyelv (Kiss Dénes)	4
Mit tudsz az anyanyelvedről?	5

ISMÉTLÉS

Mit tanultunk harmadik osztályban a szövegről?	8
Mit tanultunk a mondatról?	10
Mit tanultunk a szavakról?	11
Milyen szavakat ismerünk?	12
Mire bonthatók a szavak?	14
Mit tanultunk eddig a hangokról és a betűkről?	16

A SZÓFAJOK

Hogyan csoportosíthatók a szavak?	17
A főnév	18
Az összetett főnév	19
Az egyes és többes számú főnevek	20
A ragos főnevek	21
A -val , -vel ragos főnév	23
A névutós főnév	25
A névelős főnév	27
A j és az ly a főnevekben	29
A tulajdonnév fajtái: a földrajzi nevek	30
Minek lehet még saját neve?	32
Foglaljuk össze, mit tanultunk a főnévről!	34
A melléknév	35
A melléknév fokozása	37
A melléknevek használata és helyesírása	40
Foglaljuk össze, mit tanultunk a melléknévről!	42
A számnév	43
A számnevek csoportosítása	44
Több – kevesebb (A számnév fokozása)	46
A számnevek helyesírása	47
Foglaljuk össze, mit tanultunk a számnévről!	49
Az ige	50
Mit fejez ki az ige?	50
A személyes névmás és az igeragozás	52

Az igék helyesírása és az igekötős igék	54
Az igemódok	55
Az ige kijelentő módja	55
Az ige feltételes módja	56
A feltételes módú ige ideje	58
Igeragozás feltételes módban	58
A feltételes módú igék használata	59
Az ige felszólító módja	60
Az igekötős igék felszólító módja és az igeragozás	62
A felszólító módú igék helyesírása	63
Igék a szövegben és a mondatokban	65
Igeragozás igemódokban	66
Foglaljuk össze, mit tanultunk az igeről!	67
A szóalkotás és a szavak toldalékai	68
Foglaljuk össze, mit tanultunk a szófajokról!	70

RENDSZEREZZÜNK!

Emlékeztető	72
A helyesírás gyakorlása	76
A szófajok helyesírása	78
Kislexikon	85

A tankönyvben szereplő versek eredeti helyesírása egyes esetekben eltér a mai helyesírási szabályzattól. A versek helyesírását az egyes költők gyűjteményes kötetéből vettük át.

A tankönyv szerzőjének szövegeit névmegjelölés nélkül közöljük.